

פרק 1: שיטת המחקר

פרק 1: שיטת המחקר

המחקר הנוכחי בוצע כהרחבה של סקר ה-HBSC (Health Behavior in School-aged Children) הבינלאומי של ארגון הבריאות העולמי, המבוצע בישראל אחת לשנתיים. במחקר שותפות כיום כ-50 מדינות באירופה ובצפון אמריקה הפועלות בשיתוף פעולה מלא, תוך שימוש בפרוטוקולים מתודולוגיים זהים. מטרת המחקר היא להציג תמונת מצב עדכנית בנוגע לבריאותם ורווחתם של בני הנוער במדינת ישראל. לראשונה בישראל, בוצע סקר ארצי על דפוסי מעורבות בפעילות גופנית וספורט בקרב אוכלוסיית הנוער הישראלי כהרחבה משמעותית של סקר ה-HBSC, המאפשר קבלת תמונת מצב עדכנית, תקפה ומהימנה על דפוסי ההתנהגויות, הידע והעמדות של בני הנוער בתחום הפעילות הגופנית, בזירות השונות ובהקשרים החברתיים השונים בחיי היומיום שלהם. מידע זה חיוני ביותר לפיתוח והטמעת מדיניות לאומית יעילה בתחום הספורט והפעילות הגופנית.

סקר ה-HBSC

סקר ה-HBSC של ארגון הבריאות העולמי (WHO) הפך בשני העשורים האחרונים למערך המחקר המרכזי בעולם המערבי המפיק ידע מדעי בתחום של בריאות ורווחה נפשית בקרב בני נוער. ידע זה משמש ממשלות ואנשי מקצוע בעולם כולו בפיתוח, יישום והערכה של מדיניות ותוכניות התערבות יעילות, במטרה לקדם את רווחתם הנפשית, הפיזית והחברתית של ילדים ונוער בעולם, ולצמצם תופעות של אלימות והתנהגויות סיכון אחרות.

כיום שותפים במחקר הרב-לאומי כ-50 מדינות באירופה וצפון אמריקה. בכל מדינה פועל צוות מחקר מקומי האחראי על הובלת מערכת המחקר הארצית במדינה בה הוא יושב. ברמה הבינלאומית, צוותי המחקר מכל המדינות יצרו רשת בינלאומית של מדענים הכוללת את מיטב אנשי המקצוע בתחום. העבודה המדעית המשותפת של קבוצת מומחים זו, הובילה במהלך שני העשורים האחרונים לפריצות דרך מרכזיות בתובנות חדשות על הגורמים המשפיעים על ילדים ובני נוער, ועל הדרכים היעילות לקדם את רווחתם ובריאותם.

הסקר הבינ"ל מתבצע אחת לארבע שנים (כאשר בישראל החל מהשנה הנוכחית, הסקר יועבר אחת לשנתיים), במקביל בכל המדינות השותפות למחקר, תוך שימוש בפרוטוקול מדעי מתודולוגי זהה המחייב את כל השותפים במחקר. המידע הנאסף נאגר מכל המדינות למאגר נתונים מדעי בינלאומי הכולל מידע על כ-500,000 ילדים מכל אירופה וצפון אמריקה. מאגר זה משמש את החוקרים בכל המדינות לעבודה המדעית המעמיקה המתבצעת בשיתוף פעולה נדיר וייחודי, המאפשר למידה של תובנות באמצעותן ניתן לשפר באופן דרמטי את היעילות של אסטרטגיות ההתערבות בשטח ואת המחויבות והמגויסות של נציגי ממשל ואנשי מקצוע לנושא.

ייעודו של מחקר ה-HBSC בישראל הנו בייצור מערכת מחקר ובסיס נתונים אמין ועדכני, אשר יהווה עמוד שדרה מרכזי לשיתוף פעולה של אנשי מקצוע מכל התחומים הרלוונטיים, בהתוויית מדיניות

ואסטרטגיות התערבות לקידום בריאותם, אושרם ורווחתם הנפשית, הפיזית והחברתית של ילדים ונוער בארץ, באזור ובעולם כולו. בשנים האחרונות, בנוסף לדוחות מקיפים שנכתבו על הנתונים, גם פורסמו מאמרים בכתבי-עת בינלאומיים על ידי צוות המחקר הישראלי (ראה לדוגמה: Harel-Fisch et al., 2012; Harel-Fisch et al., 2011; Boniel-Nissim et al., 2015; Walsh et al., 2013)

אוכלוסיית היעד והמדגם

המחקר נערך בקרב מדגם ארצי מייצג של בני נוער מהחינוך הממלכתי, הממלכתי-דתי והערבי (שלוש שכבות דגימה נפרדות), הלומדים בכיתות ו', ח', י' ו-"א-י"ב. כיתות ו', ח' ו-י' מקבילות בקירוב לגילאי 11.5, 13.5 ו-15.5, שהן קבוצות הגיל הנכללות בסקר הבינלאומי.

שיטת הדגימה הינה בהלימה עם הדגימה הנערכת בשאר המדינות המשתתפות במחקר ועם הדגימה שנערכה במחקרים בשנים הקודמות בישראל. תהליך הדגימה בוצע על ידי מומחה הדגימה פרופ' קמיל פוקס מאוניברסיטת ת"א, אשר הפיק את המדגמים הקודמים של ה-HBSC תוך שימוש באותה נוסחה. על מנת לקבל מדגם שיהיה גדול דיו כדי להתגבר על אפקט האשכולות שעלול לנבוע מדגימה של כיתה בבית ספר ולא של פרטים, יחידת הדגימה הייתה כיתה האם. לאחר שנדגמה כיתה אחת בבית ספר, נדגמו כיתה נוספת או שתיים בדגימה שיטתית. ההסתברות של כיתה ליפול במדגם הושפעה ממספר הכיתות הכשירות למחקר, המצויות באותו בית ספר. בכל מקרה, לא נדגמו יותר משלוש כיתות מאותה שכבה באותו בית ספר. לאחר בחירת הכיתות שהוכללו במדגם, כל בני הנוער השייכים לכיתות שנדגמו והיו נוכחים בבית הספר ביום העברת הסקר, נכללו כנבדקים במחקר.

הסקר הועבר במערכת החינוך הכללית. מסגרת הדגימה כוללת רק בתי ספר שבפיקוח משרד החינוך השייכים לחינוך ממלכתי, ממלכתי דתי וערבי. בתי הספר בפיקוח משרד העבודה והרווחה ובתי ספר של הזרם העצמאי לא נכללו בדגימה. רשימת כלל הכיתות שהשתתפו המחקר נלקחה מאתר האינטרנט של משרד החינוך - "כמעט הכל אודות מוסדות החינוך": <http://hinuch.education.gov.il/imsnet/itur.aspx>. הקובץ כלל מידע מפורט על בתי הספר, מספר הכיתות בשכבה, מספר בני הנוער בכל כיתה וסוג בית הספר: ממלכתי, ממלכתי-דתי או ערבי.

המדגם הכללי כלל 14,067 נבדקים. עבור ההרחבה בנושא פעילות גופנית נעשה טור מיוחד, עליו ענו כ-4,000 נבדקים בשכבות הגיל השונות ובמגזרים השונים.

הסקר הארצי על פעילות גופנית וספורט,

כהרחבה למחקר הבינלאומי על התנהגויות בריאות בקרב בני נוער

אוכלוסיית היעד של סקר פעילות גופנית זהה לסקר ה-HBSC הכללי והיא כוללת את אוכלוסיית התלמידים בכיתות ו', ח', י', י"א ו-י"ב במערכת החינוך הממלכתי, ממלכתי-דתי ובמגזר הערבי. המדגם שענה על השאלות המנדטוריות שהועברו גם במדינות האחרות, כולל 14,067 תלמידים (ראה לוח I). שאלוני ההרחבה בתחום הספורט והפעילות הגופנית הועברו בקרב 3,925 תלמידים מתוכם, המהווים מדגם מייצג ארצי של אוכלוסיית היעד (ראה לוח II).

לוח I: התפלגות הנבדקים במדדים המנדטוריים במחקר, לפי כיתה ומגזר:

שכבת גיל	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ערבי	סה"כ
ו'	2,521	849	1,774	5,144
ח'	1,956	575	1,304	3,835
י'	1,429	410	807	2,646
י"א-י"ב	1,351	366	725	2,442
סה"כ	7,257	2,200	4,610	14,067

לוח II: התפלגות ההרחבה בנושא פעילות גופנית לפי שכבת גיל ומגזר

שכבת גיל	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ערבי	סה"כ
ו'	571	445	213	1,229
ח'	492	299	266	1,057
י'	384	141	132	657
י"א-י"ב	152	337	493	982
סה"כ	1,599	1,222	1,104	3,925

בכדי לוודא ייצוגיות יחסית מדויקת של תתי האוכלוסייה במדגם- חושבו משקולות כלהלן:

- המשקולות חושבו תוך שימוש בקובץ המלא של משרד החינוך הכולל את כל אוכלוסיית היעד וזהו הקובץ שנדגם לצורך המחקר.
- קובץ משרד החינוך לא כלל אוכלוסיות בני נוער (כגון חרדים) שאינן באוכלוסיות היעד.

- השקולל בוצע על-פי שכבות (stratum) של מנהל חינוך (חילוני, דתי וערבי) ועל פי שכבת גיל.
- הקובץ המשוקלל שיחזר את היחסיות של תתי האוכלוסיות במדגם לגודלם באוכלוסיות היעד.

לוח III: משקולות הדגימה לפי מגזר ושכבת גיל

שכבת גיל	ממלכתי	ממלכתי-דתי	ערבי
ו'	1.223	0.433	1.520
ה'	1.083	0.568	1.283
י'	1.085	0.785	1.001
י"א-י"ב	3.412	0.448	0.590

כלי המחקר

שאלון הליבה של ה-HBSC מהווה בסיס לסקר פעילות גופנית, במקביל לאפשרות של קבלת מדדים מנדטוריים אחת לשנתיים. שאלון ה-HBSC פותח במהלך עבודה של עשרות שנים על ידי קבוצת החוקרים הראשיים של הפרויקט המהווים את הליבה של החוקרים העוסקים בתחום זה בעולם. כל המדדים בשאלון עברו מבחני תוקף ומהימנות והמתודולוגיה שלהם מפורסמת בדוחות המתודולוגיים והמדעיים של ה-HBSC הבינלאומי ובדוחות בישראל.

כבכל סקר, גם השנה השאלון הורכב מהמדדים המנדטוריים והאופציונליים של הסקר הבינלאומי וכן מדדים ייחודיים לישראל בהם השתמשנו בסקרים קודמים ומשמשים בין היתר לחישוב מגמות לאורך זמן. כמו כן, נוספה לשאלון הסקר הנוכחי הרחבה בתחום הפעילות הגופנית והספורט ביוזמת ובשיתוף משרד התרבות והספורט – ההרחבה נועדה לקבלת מידע חיוני להכוונת התוכנית הלאומית לאורח חיים בריא ופעיל ולתוכנית הממשלתית להעצמת המעורבות של ילדים ונוער בספורט ובאורח חיים פעיל. השאלון נבחן על-ידי ועדת מומחים בינלאומיים של ה-HBSC וכן אושר על ידי ועדת היגוי של משרד הבריאות ומשרד התרבות והספורט.

איסוף הנתונים

איסוף הנתונים במהלך שנת 2014 נערך בתוך כיתות הלימוד בבתי-ספר, על-ידי מראיינים מקצועיים שהונחו על-ידי צוות המחקר. שאלון המחקר הינו שאלון למילוי עצמי, אנונימי (הנבדקים התבקשו שלא לציין את שמם) ומזוהה רק בקוד-נבדק הכולל את קוד בית הספר, קוד הכיתה וקוד התלמיד. המידע על זהות בית הספר והכיתות הופרד ממאגר הנתונים כבר בשלבי העבודה הראשונים, כך שלא ניתן היה לזהות את המוסדות או את הכיתות שהשתתפו במחקר לפי הקידוד הקיים במאגר. לאחר איסוף השאלונים שمولאו בכיתה, כל השאלונים הוכנסו למעטפות ונחתמו מידיה, עד להעברתם למכוני המחקר לצורך הקלדת הנתונים ולא הותר לאיש מצוות בית הספר לראותם.

ניקוי ועיבוד הנתונים

ניקוי הנתונים התבצע בשני שלבים עיקריים. בשלב הראשון, קבצי הנתונים שנאספו בשדה על ידי מכוני המחקר, הועברו לצוות המחקר הישראלי לאחר ניקוי ובדיקת הקלדה. בשלב השני, נערכה בדיקה לוגית לנתונים. כלומר, נבדקו תשובות לשאלות שביניהן צריך להתקיים קשר לוגי. בשאלות שלא נמצא קשר זה, תוקנו תשובותיו של הנבדק בהתאם לקשר הלוגי ביניהן ובהתאם להנחיה בפרוטוקול הבינלאומי. כמו כן, הוצאו מהקובץ שאלונים בודדים בהם חסר היה מגדר הנבדק, או שאלונים בהם שאלות רבות לא נענו כלל.

המדגם המוצג בטבלאות לעיל הינו המדגם הסופי אשר נכלל בניתוח הנתונים.